

Ердоган Алтинкайнак. Православні тюрки уруми (турецькою мовою). – Анкара: УБЛ, 2005. – 247 с.

ЕРДОГАН Алтинкайнак, автор нової монографії, присвяченої українським урумам, досить відомий українському дослідникові насамперед як тюрколог – з 2002 року лектор Агенції міжнародного розвитку та співробітництва Туреччини (ТІКА) в Криму.

Однією з ланок науково-дослідницької діяльності автора під час його перебування в Україні були численні подорожі по нашій країні, результатом яких стали серія прочитаних дослідником лекцій на відділеннях тюркології в численних університетах Туреччини та перші нині опубліковані діалектологічні, фольклорні, етнографічні та етнологічні записи тюрків, що мешкають на території Української держави. Продовжуючи закладені вельми відомим у Туреччині та за її межами професором-тюркологом, фольклористом Озкулом Чобаноглу принципи планомірного проведення польових дослідів на терені України, Ердоган Алтинкайнак приділяє основну увагу урумам Донеччини.

Здійснивши від початку студій до останньої спільної українсько-турецької польової експедиції у липні 2005 року разом із делегацією науковців університету Газі цілий ряд поїздок по регіону, автор при інформаційній допомозі та підтримці маріупольських дослідників Валерія Кьора, Віктора Бората та Ірини Пономарьової приймає рішення опублікувати власні нотатки, записи та матеріали, чим вперше знайомить турецького читача із досі невідомим широкому науковому загалу в Туреччині урумським етносом. Як зазначає сам автор, «нашою метою є через мову, культуру, історію та фольклор запізнати читача з тюркською урумською спільнотою, про яку до сьогодні практично нічого не відомо».

Робота складається зі вступу, розділу, присвяченого фольклору урумів, та додатків документів, оригінальних документів, фотосесії та трьох карт.

Вступ коротко визначає походження етноніма та історичну батьківщину урумів, географію розселення на території Криму, Донецької, Запорізької та Дніпропетровської обл. При цьому автор поділяє досі дискутовану думку турецького

письменника та дослідника Мегмеда Фатса про урумську етнічну присутність і в таких причорноморських містах Анатолії, як Гіресун, Трабзон, Різе та Орду. Він констатує також і факт переселення урумів до Грузії, причому відзначає, що місцева топоніміка є узятю з місць їхнього колишнього поселення у Східному Причорномор'ї та Північно-Східній Анатолії. Автор також, у жвавій та напівжартівливій формі звертаючись до народних оповідок та байок, детально зупиняється на різниці між номінаціями «румей» та «урум», разом з тим використовує такі історичні джерела, як праці В.А. Куфтіна 1925 р.

Е. Алтинкайнак у своїй праці віддає належне й користується всіма монографічними працями та словником О.М. Гаркавця, з яким автор мав щасливу нагоду зустрітися особисто та працювати під час його поїздки до Алмати, М. Араджіоні, І. Пономарьової, а також залучає широкий порівняльний тюркологічний матеріал, як-от «Порівняльний словник тюрксько-татарських наріч» Л. Будагова 1868 р. тощо. Проте це не зменшує власної вартості дослідження: автором опубліковані особисто записані ним «чинлар» – мані, фразеологізми, прислів'я, прокляття та доброзичення. Але, безперечно, найбільшу частину фактичного матеріалу займають тюркю – народні пісні, як-от: «Ay hızm hızm», «Ateş verdim hemişe», «Kazarmanın artına», «Osman Paşa», «Anton Paşa», «Çal horoz», «Duşenkalar», «Gürjülüden beşeve athı yetiştı», «Hara deniz büngür büngür» тощо. Окреме місце займають наведені у книзі шість казок та п'ять народних оповідань, більшість з яких, втім, повторюються у виданні О.М. Гаркавця.

Окрему вартісну частину складають перекладені турецькою мовою тридцять документів – «ферманів» (царських наказів) та законів, що стосуються історичного минулого та долі переселенців з Криму – румей та урумів. Працю завершують наведені дані щодо кількісної присутності вихідців із Криму в Маріуполі та навколишніх місцях поселення.

Таким чином, робота Е. Алтинкайнака «Православні тюрки уруми» являє собою

першу спробу презентації турецькому читачеві уривків Надазов'я з їх історією, матеріальною та духовною культурою та фольклором. На жаль, наводячи в книзі записи фольклорного матеріалу турецькою абеткою, автор не використовує ані транслітераційні, ані транскрипційні позначки, чим майже унеможливує проведення на основі його матеріалів порівняльних діалектологічних досліджень як у Туреччині, так і в тюркському світі за її межами. Сподіваємося, що цей недолік компенсує наявність аудіо- та відеозаписів у фонотеці університету Газі. Крім

того, не завжди аргументованими виглядають наведені автором списки начебто питомих та властивих тюркських урумських прізвищ і топонімів, кожний з яких, на наш погляд, вимагає окремої розвідки та пояснень.

Книгу приємно урізноманітнюють особисті спогади та захоплені враження автора – нашого турецького гостя та широкого шанувальника України.

У даний момент у Туреччині автором здійснюється робота по укладанню словника урумської тюркської мови.

І.М. ДРИГА

ЩЕ ОДИН КРОК ДО ПІЗНАННЯ ІРАНУ

Маленька Т.Ф. Іран, іранці та ми. Лінгвокраїнознавство Ірану. – Київ, 2004.

УКРАЇНОМОВНИХ видань про таку геополітично значиму країну, як Іран, практично не існує. Відтак мимохіть складається враження, що серед вітчизняних країнознавців та сходознавців панує своєрідна “змова мовчання” навколо країни, яка, без перебільшення, відіграє ключову роль на всьому Близькому Сході.

Тим часом іранознавча література, доступна пострадянському читачеві, зберігається переважно в Москві. А ще існує масив видань, тепер уже за давнини, у Баку, Ашгабаді, Ташкенті та в деяких інших містах-столицях Центральної Азії. Йдеться переважно про книги, доступні українському читачеві, цебто – російськомовні, оскільки англійськомовні і, тим паче, іраномовні видання поки що залишаються доступними лише для “обраних”.

Отже, автор рецензованої книги здійснила щось на зразок маленького дослідницького подвигу. Адже на 170-ти сторінках насиченого тексту вона чи не першою так компактно подала докладні відомості про початки географії, історії, релігії, філософії, економіки, культури та мистецтва Ірану. Значну увагу приділено архітектурі і прикладному мистецтву, графіці та живопису, музиці і, звичайно, перській класичній поезії – окрасі світової літератури. Цікавими також є дані про населення країни, його мовні меншини, систему державного управління та гео економічні позиції

Тегерану. Крім того, корисними є і короткі екскурси в царину народних традицій та етикету іранців і навіть їхньої національної кухні. Добре й те, що в книзі значну увагу приділено іранським мовам і проблемам їхнього дослідження.

Усе це в комплексі забезпечує ґрунтовне висвітлення теми “Іран та іранці”. Відверто кажучи – теми не нової, хоч це й не применшує значимості видання, яке можна вважати не лише навчальним посібником з лінгвокраїнознавства Ірану (як це зазначено на титульній сторінці та в передмові), а й своєрідним коротким енциклопедичним довідником про Іран. Він стане в нагоді кожному, хто виявить інтерес до цієї країни. А таких людей в Україні ніколи не бракувало. Друга частина книги, власне другий її розділ, під назвою “Україна – Іран: корені та сучасність” – дуже самобутня. В ній висвітлено культурні зв'язки України та Ірану від найдавніших скіфських часів до сьогодення. Окремі сторінки присвячено темі відродження сходознавства та іраністики в Україні наприкінці ХХ ст. – на початку ХХІ ст.

Принадно зазначимо: автор видання досліджувала Іран, так би мовити, не заочно. Завдяки Посольству Ісламської Республіки Іран в Україні та за сприяння Міністерства культури й ісламської орієнтації Т.Ф. Маленька відвідала Іран неодноразово. Це позитивно вплинуло на якість її